

Lengyelek és magyarok

ADALÉKOK A KÉT NÉP BARÁTSÁGAHOZ

„Magyarország és Lengyelország két százados tölgy, külön és másformájúra nőtt a törzsük, de a föld alatt szétágazó gyökereik láthatatlanul összefonódtak és egymáshoz tapadtak” — idézi *Stanislaw Worcellt*, a „lengyel szocializmus atyját” Magyarország történetéről szóló könyvében *Waclaw Felczak*. Hogy a gyökerek közlekedvényein milyen gyors hatású éltető nedvek juthattak el a Kárpátokon túlra, arra *Nedeczky Elek* Árva megyei pap és megyei tisztségviselő Kosciuszko Tádéhoz írt versét hozzuk példának. 1794. március 24-én hirdették meg a fölkelést Krakkóban, május 15-től már röplapon terjedt az eredetileg latin vers (Hungari ad Polonos) lengyel változata, harcra buzdítva a fölkelőket az országot eltiporni készülő hatalmak ellen.

Közös harcainkra, legjobbjaink összefogására számlálatlanul sorolhatnánk a történelmi tényeket. Lengyelek és magyarok ezeréves kapcsolata valóban ritka példája két nép barátságának. Kovácsoltak ebből irracionális okokkal magyarázott, nem mindig haladó célra fölhasznált romantikus mítoszt, de kisebbiteni is próbálták a hosszú évszázadok során kialakult és ma is meglevő pozitív érzelmek jelentőségét. A barátság magyarozatát a történelem kutatói a közös érdekek, a hasonló politikai-társadalmi-gazdasági fejlődés meghatározottságában keresik. A fejlődés párhuzamosai, a két nép számára nemegyszer egyforma módon fölvetődő problémák — haza és haladás kölcsönös feltételezettsége például — megkönnyítik a tájékozódást egymás történelmében. Mégis kevesen élnek ezzel a lehetőséggel, pedig nem tanulság nélkül való, hogy ugyanarra a dilemmára miképpen válaszoltak egy adott korszak lengyel, illetőleg magyar gondolkodói. A gazdag hagyományok ellenére a közvélemény egyik országban sem tud sokat a másik népről, leginkább az írók-költők által megidézett történelem adott maradandó élményeket újabb és újabb generációk számára.

Olyan műveket szeretnénk ezúttal bemutatni, amelyeket lengyelek írtak, és rólunk szólnak, magyarokról, a mi múltunkról és jelenünkéről, a lengyel—magyar kapcsolatok nálunk néhány kevésbé ismert mozzanatáról. Az utóbbi években lengyel barátaink fölerősödött figyelemmel fordulnak Magyarország felé. A lengyel sajtóban, a szaklapokban sorra jelennek meg a magyar témájú cikkek, tanulmányok, tájékoztató írások. Számosan érdeklődnek a gazdasági mechanizmus, valamint kulturális életünk kérdéseiről. Sok a magyar vonatkozás a második világháború még élő tanúinak visszaemlékezéseiben, újabb és újabb fölfedezésszámba menő tények látnak napvilágot, értékes adalékul a kor magyar történetéhez is.

*

A Magyarországot népszerűsítő munkák közül az egyik legérdekesebb és legtöbb figyelemre méltó a múlt év őszén jelent meg. Egy fiatal történész, *Jerzy Robert Nowak* hazánk legújabb történetének három évtizedéről írt könyvet *Magyarország 1939—1969* címmel. Nowak összefoglaló áttekintésre vállalkozott, e tekintetben munkája lengyel nyelven úttörő próbálkozásnak számít. Végigkalauzolja a lengyel olvasót 20. századi történelmünk tragikus fordulóján, bemutatja a szocializmus diadalra jutását, a legyűrt nehézségeket és eredményeinket. Magyar témával foglalkozó írások alatt nem először találkozunk *Nowak Robert* névvel. Szellemi életünk számos eseményére reagált lengyel folyóiratok hasábjain, 1967-ben adta ki a Varsói Egyetem dolgozatát a legújabb magyar irodalomról (*Új tendenciák a magyar irodalomban 1957—1966*). Több éven keresztül adott rendszeres tájékoztatást a *Twórczoic*

című irodalmi folyóirat Szemle rovatában a magyar irodalmi életről. A *Kultura i Społeczeństwo* című szociológiai folyóiratban 1970-ben jelent meg tanulmánya a nemzeti kérdés magyarországi vitáiról, amelyben a hatvanas évek második felének sajtópolémiait elemzi. Alapos anyagismerettel és jól tájékozódva olyan összeállítást sikerült elkészítenie, amilyent eddig még magyar szerző tollából sem igen olvashattunk e kérdéstről.

Nowak terjedelmes monográfiát készített kandidátusi disszertációként hazánk legújabb politikai történetéről, az 1939-től 1969-ig terjedő korszakot számba vevő könyv ennek a tudományos munkának a szélesebb közönség számára megírt változata, kevesebb lábjegyzettel, több színes anekdotával. A szerző a lengyel olvasóval akarja megértetni századunk magyar történelmének eseményeit, az ellentmondásokat, a külső szemlélő számára paradox helyzeteket. A magyar olvasó is érdeklődéssel figyeli, hogyan gombolyodnak Nowak kezéből az események szála. Feszülten várjuk, hogy hova helyezi a hangsúlyokat; kíváncsiak vagyunk, mit tart fontosnak, mit egyértelműnek, mivel vitatkozik. Bizonyosan lehet egy-két helyen érvelésével szemben hatásos ellenérveket fölhozni, kisebb pontatlanságait kiigazítani. Vállalkozása azonban mindenképpen elismerést érdemel részünkről. Pontosan látja, helyesen ítéli meg a magyar történelem lényeges kérdéseit, nem téveszt arányokat. Úgy gondoljuk, hogy sikerül könyvével fölkeltenie az érdeklődést Magyarország iránt, hasznos ismereteket közvetít rólunk a lengyel olvasónak.

Könyve terjedelem tekintetében két, csaknem egyforma részre tagolódik; az elsőben a második világháború időszakát és előzményeit tárgyalja, a másodikban a főlzabradulás utáni eseményeket veszi sorra. A két világháború közötti Magyarországot tárgyaló bevezető fejezetben arra a kérdésre keresi a választ: mi kényszerítette az országot a tengelyhatalmak oldalára, milyen tényezők okozták a magyar baloldal gyöngeségét, és miért nem alakulhatott ki a lengyelországihoz vagy jugoszláviaihoz hasonló ellenállási mozgalom. A tragikus végkifejlet két alapvető oka a szerző szerint a Tanácsköztársaság bukása és a trianoni békeszerződés. A baloldallal történt leszámolás 1919 után jelentős mértékben gyöngfítette az antifasizmus potenciális erőit, az első világháborút lezáró békerendszer pedig szembeállította az antanthatalmakkal Magyarországot, olyan szövetségesek keresésére szorította, akikről segítséget remélhetett revíziós törekvései támogatásában. A második világháború alatti időszakot a sikertelen elszakadási kísérletek, illetve a beesodródás egymást váltó szakaszaira bontja, különbséget téve a fenntartás nélküli németbarát Imrédy és Bárdossy, illetőleg a lavírozó Teleki és Kállay politikája között. Jól látja a vezető körök felelősségét az ország háborúba lépéséért. Az 1942–43-as évek viszonylag kedvezőbb légköre — különösen a fasiszta Szlovákiához vagy Romániához képest — túl optimista általánosításokhoz, illúziók továbbéléséhez vezetett, ami végeredményben akadályozta a hatékony ellenállás kialakulását. Tragikus színekkel festi Nowak 1944. március 19-ének és október 15-ének eseményeit, a kormány és Horthy habozását, akcióképtelenségét. Az ellenállás hősei közül *Bajcsy-Zsilinszky Endre* nagyszerű példájára hívja föl a figyelmet, bemutatja továbbá a kommunisták illegális akcióit, a Magyarországon kívül harcoló magyar antifasizisták tevékenységét.

A főlzabradulás utáni korszakról szólva ismerteti az 1945 utáni politikai erőviszonyokat, a kezdés tehertételeit. Végigkíséri a kommunista párt következetes harcát a munkáshatalomért. De utal az 1949 után egyre élesebben jelentkező ellentmondásokra is. Úgy véli, hogy a kelet-európai népi demokráciák közül Magyarországon követték el a legsúlyosabb hibákat a személyi kultusz időszakában. A Rákosi-csoport tevékenysége a szocializmus ügyéhez hű személyek eltávolításával, fizikai megsemmisítésével, bizalmatlanságával a párt és a nép közötti kapcsolat megszakadásához vezetett. Lebecsülték az antifasizista ellenállást, egyoldalúan sötétre festették a nemzeti múltat: „Magyarországon Rákosi idejében jóval jelentősebb mértékben, mint bármelyik népi demokratikus országban lebecsülték és elhanyagolták a patriotizmus tartalmainak fölhasználását a szocialista építésben, a tömegtájékoztatói eszközök nagyon gyakran hamisan azonosították a patriotizmust a nacionalizmussal és sovinizmussal, lényegében nemzeti nihilista politikát folytattak.” (133. p.) Kísérletek

a hibák kijavítására — ezt a címet viseli Nowak könyvének az 1953 és 1956 közötti időszokról szóló része, bemutatja a hibák kiküszöbölésének elodázását, ami az októberi tragikus eseményekhez vezetett. Az MSZMP Központi Bizottságának 1956. december 7-i értékelése alapján veszi sorra a kiváltó okokat, röviden áttekintí az eseményeket: a Rákosi—Gerő klikk elleni jogos tiltakozástól az ellenforradalmi erők fölléptéig. Tüzetesebben tárgyalja a munkás-paraszt forradalmi kormány és az MSZMP irányvonalát, küzdelmét a konszolidációért. Különösen a következetesen végigvitt kétfrontos harc jelentőségét méltatja. Azokra a tanulságokra figyel, amelyek nemcsak magyarországi érvényűek: elsősorban azt igyekszik érzékeltetni, hogy milyen összetevők járultak ahhoz hozzá, hogy a párt valóban meg tudta szerezni a nemzet bizalmát. A hatvanas évek fejlődési tendenciái közül sokra értékeli a demokratizmus szélesítése érdekében tett erőfeszítéseket, a szakszervezetek, a Hazafias Népfront jelentőségének növelését, a gazdasági reform megvalósításának eredményeit. Külön foglalkozik a kulturális élet nagymérvű megélénkülésével, igen fontosnak tartja a szocialista hazafiság kérdéséről született pozitív állásfoglalásokat.

*

„A lengyel és a magyar nép barátsága... igen nehéz próbát állott ki a második világháború alatt, mivel Magyarország Lengyelország halálos ellenségének, a hitleri Harmadik Birodalomnak az oldalán vett részt a háborúban. De a magyar nép ennek ellenére hű maradt a barátság eszméjéhez, kinyilvánította rokonszenvét az ellenkező oldalon levő Lengyelország iránt, és ezzel nem egy alkalommal kiváltotta a hitlerista politikuskok és diplomaták fölháborodását.” Önálló fejezetet kap Nowak könyvének első részében a háború alatti magyar—lengyel kapcsolatok bemutatása. Megérdemli a fokozott figyelmet ez az időszak, hiszen a széles körű spontán rokonszenv és segítségnyújtás arról tanúskodik, hogy a barátság igazi tartalmát a néptömegek egymásra találása jelenti, nem pedig az uralkodó osztályok Horthy és Piłsudski nevével fémjelvezhető kézfogása.

Sem lengyel barátainknál, sem nálunk nem született addig olyan teljesség igényével készült munka, amely földolgozta volna az 1939—1945-ös időszak kapcsolatának minden szálát. Pedig méltán sorolhatjuk ezt a néhány évet történelmi barátságunk legszebb fejezetei mellé. Olyan események tartoznak ehhez a témához, mint: a magyar kormány semlegessége a lengyel—német konfliktusban, a lengyel menekültek befogadása Magyarországon, a lengyel emigráció sorsa, a magyar hadsereg és a lengyel lakosság kapcsolata lengyel területen, az ellenállási mozgalmat segítő magyarok ténykedése. Amíg megszületik a minden részletet megvilágító történeti elemzés, nagyon hasznos az olyan áttekintés, mint a Nowaké, aki mindezekről a kérdésekről szól könyvében. Magyarországon sem lenne haszon nélkül, ha megismerné szélesebb közvéleményünk második világháborús történetünknek ezt a fejezetét, hiszen különösen a fiatalok szinte semmit sem tudnak minderről. Ahogy nem felejthetjük el a „hideg napokat”, nem zárhatjuk ki emlékezetünkéből a lengyeleknek nyújtott segítséget sem. Nem azért, hogy a történelmi „vétkek” és „jócselekedetek” nem létező mérlege egyensúlyi helyzetbe billenjen, hanem az önismeret teljessége érdekében. 1970 őszén impozáns kiállítás mutatta be a budai Várpalotában a lengyel—magyar kapcsolatok ezer évét. Ezen a kiállításon is mostohán kezelték a rendezők az 1939 és 1945 közötti időszakot. „Aminek öt termet kellett volna elfoglalnia, az igen szerény kiállítóhelyre szorult, ezáltal maguknak a magyaroknak kissebbitve kétségtelenül jelentős érdemeit” — írta a múlt év elején a *Polityka* című hetilapban egy Budapesten járt lengyel újságíró, *Kazimierz Kozniewski*, aki a háború alatt maga is magyar kenyéren élt egy ideig.

A közvélemény nyomására és a nyugati hatalmaktól való teljes elszigetelést elkerülendő a Cseki-kormány megtagadta a részvételt Lengyelország lerohanásában, sőt a német csapatok Magyarországon történő fölvonulásához sem járult hozzá. „Magyarország jelentős szolgálatot tett Lengyelországnak azzal, hogy szembezállt a német és szlovák követelésekkel, hisz egyébként sor kerülhetett volna Lwów meg-

támadására dél felől, a német csapatok eljutottak volna Stanislawów és Kolomea térségébe, elvágva ezzel az összeköttetést Románia felé” — írja *Henryk Batowski* lengyel történész a háború első heteiről szóló művében. Magyarországon lépten-nyomon tapasztalható volt a lengyelek iránti rokonszenv. Az ellenzéki politikusok, *Bajcsy-Zsilinszky Endrével* az élükön, az egyoldalú német orientáció ellensúlyozására hangoztatják a lengyel—magyar barátságot. *Kodolányi János* a háború kitörése előtt a lengyel és a magyar függetlenség szoros kapcsolatáról cikkezik, a lengyel nép élethalálharcának napjaiban *Erdélyi József* versben dicsőíti a túlerővel szemben a becsületért és a szabadságért harcoló lengyeleket.

Szeptember közepétől indul meg a lengyel menekültek áramlása Magyarországra felé. Összesen mintegy 140 ezren érkeztek, katonák és civilek egyaránt. A különféle források 40—50 ezerre teszik azoknak számát, akik huzamosabb ideig — nem kevesen a háború végéig — hazánkban maradtak; mintegy 100 ezren Magyarországon keresztül jutottak el a nyugati vagy a közel-keleti hadszíntérre az antifasiszta koalíció katonáinak sorába. A menekültek befogadása jelentős cselekedet volt a szövetségesek katonai bázisának szélesítése szempontjából: a magyaroknak köszönhető — írja *Nowak* —, hogy lengyel pilóták szállhattak szembe Anglia fölött a Luftwaffével, hogy a Narwiknál harcoló podhalei brigád legénysége és a tobruki hősök fegyverrel kezükben nézhettek szembe a fasisztákkal. De a hazánkban tartózkodó lengyel emigránsok az ellenállás hazai bázisát is erősítették. Erről azonban kevés szó esett eddig nálunk, a kétkötetes Magyarország története (Bp. 1964, Gondolat.) például meg sem említi a lengyel menekülteket. Ma még számos tanúja közöttünk él a lengyelmentési akcióknak, érdemes volna jobban ápolni ezt a hagyományt, ahogy például Sárváron tették a menekülttábor emlékeinek kiállításával az elmúlt évben.

A lengyelek nem felejtették el Magyarországot, rendszeresen visszajárnak hozzánk, nemcsak emlékeiket keresik, hanem őszinte igyekezettel munkálkodnak a hasonló történelmi útra lépett két ország kapcsolatainak erősítésén. Évtizedek múltán kevés nyomát találják ifjú éveiknek: „Budapest, Debrecenben, Miskolcon, Kiskunfélegyházán, Balatonbogláron hiába kerestem a háború alatt Magyarországon tartózkodó lengyelek nyomait. Sőt, mintha maguk a magyarok kerülnék a visszaemlékezést, még ha közeli barátságban voltak is lengyelekkel, és nem kevés jót tettek is velük. Nem maradtak tehát látható nyomok — még emléktáblák vagy monografikus földolgozások formájában sem —, és az élő emberek emlékezete sem tartja számon őket. A háború alatti nagy lengyel hullám hazatérése után üres partot hagyott maga mögött” — írta néhány évvel ezelőtt *Jerzy Lovell* riportkönyvének Magyarországról szóló fejezetében (*Podróże Polaków*, 1969).

Az 1939-es szeptemberi vereség, a fejvesztettség napjai után rendeződtek a Magyarországra került lengyelek sorai, megszervezték a katonák és a fegyverforgatásra alkalmas férfiak továbbsozdtetését, a kapcsolatot a hazai ellenállási szervezetekkel. „Budapest — és bizonyos fokig egész Magyarország — a háború alatt rendkívüli hely volt a lengyelek számára: egyeseknek átutazó állomás, »átzállóhely«; másoknak viszonylag biztonságos menedék, megint másoknak konspirációs tevékenységre alkalmas terep, közel lévén a lengyel határ” — olvassuk *Lovell* könyvében.

A magyarországi lengyel emigráció történetének egyik érdekes fejezetét dolgozta föl *Kazimierz Stasiński*. A poznani történész az oktatásügy számbavételére vállalkozott. Könyve 1969-ben jelent meg a poznani Mickiewicz Egyetem történeti sorozatában: „*Lengyel oktatásügy Magyarországon a második világháború idején.*” 1939 és 1944 között szinte egész lengyel iskolarendszer működött hazánkban. A katonai és civil táborokban mindenütt nyíltak általános iskolák, sőt néhány helyen a középfokú oktatás megszervezésére is történt kísérlet. A fasiszták által megszállt Lengyelországban a lengyeleknek csak elemi iskolák látogatását engedélyezték. Balatonboglár volt ebben az időben az egyetlen hely a kontinensen, ahol lengyel nyelven középiskolai oktatás folyt.

Bár a magyar hivatalos köröket egyre szorosabb szálak fűzték a Harmadik Birodalomhoz, a lengyel kérdésben mindazonáltal a függetlenség látszatát megőrizni

kívánó állásontra helyezkedtek. 1939 szeptemberében érkezett Magyarországra a menekülők első nagy hulláma, de a szivárgás azután sem szűnt meg, miután a németek lezárták a határt. Jöttek Romániából is, mert az odamenekülteket a román fasiszták ki akarták szolgáltatni a németeknek. Az első időkben még működő budapesti lengyel követség és az ungvári konzulátus próbált úrrá lenni a szervezeten. 1940 januárjában hozták létre a Lengyel Menekültügyi Bizottságot, amely a magyar szervek tanácsadójaként működött, de tulajdonképpen az egész emigráció legális irányító szerve volt. Foglalkozott a menekültek szociális, kulturális és egyéb problémáival. 1940—41-re kialakult az állandó táborok hálózata, mely a legsűrűbb az ország déli-délnyugati részén volt. A civil menekültek a magyar Belügyminisztérium, a katonák a Honvédelmi Minisztérium felügyelete alá tartoztak. Számos lengyel visszaemlékezés szól hálás szavakkal *dr. Antall József* menekültügyi kormánybiztos tevékenységéről. Magyar társadalmi szervek is elismerésre méltó módon segítettek a lengyeleket, elsősorban a Magyar Vöröskereszt és a széles körű kulturális tevékenységet kifejtő Magyar Mickiewicz Társaság. A Kállay-kormány angolszász irányba történő tapogatózása idején lengyel menekültek segítségével kíséreltek meg kapcsolatot teremteni a brit kormánnyal és a szövetségesekkel. Így történhetett meg — a hitleri külpolitika nem kis bosszúságára —, hogy a háború kitörésének negyedik évfordulóján, 1943. szeptember 1-én, a budapesti magyar rádió közvetítette a londoni emigráns lengyel kormány elnökének, *Władysław Sikorski* tábornoknak a lengyel nemzethez intézett beszédét, amelyben a szövetségesek végső győzelmébe vetett hitének adott kifejezést.

A menekültek között többen voltak tollforgató emberek, a hazánkba került lengyel írók-költők és újságírók magyar motívumok fölhasználásával alkottak, gyümölcsöző műfordítói tevékenységet folytattak. Mindmáig irodalomtörténészre vár a földadat, hogy a korszak irodalmi kapcsolatait földolgozza. Olyan jótollú publicisták működtek Magyarországon, mint *Kazimierz Koźniowski* vagy *Jerzy Lovell*. *Tadeusz Olszański*, aki sikeres útikönyvet írt Budapestről, de részt vállalt irodalmunk lengyelországi népszerűsítéséből is. A műfordítók között említhetjük az ember tragédiája fordítóját, *Lew Kaltenberghet*, *Tadeusz Fangratot*, akinek 1942-ben József Attila-fordítása jelent meg Budapesten, *Camilla Mondralt*, számos magyar irodalmi mű lengyelre ültetőjét. Magyarországon tevékenykedett *Kazimiera Hlakowiczówna* költőnő és műfordító, *Adam Bahdaj* ifjúsági író, *Jan Reychman* orientalista és a magyar—lengyel kapcsolatok kutatója. De a névsor még korántsem teljes. Több újság és kiadvány szolgálta a menekültek tájékozódását, ezekben folyt a publikációs tevékenység. A legnépszerűbb lapot, a *Wieści Polskie*-t egy ideig *Józef Winiewicz*, a jelenlegi külügyminiszter-helyettes is szerkesztette.

Magyarországot vezető körői egyre jobban kiszolgáltatták a németeknek, ennek következtében a lengyelek is súlyos helyzetbe kerültek. A kilátástalan körülmények között a humanizmus próbáit is megállották, a zsidóüldözések idején számosan lengyel papiroknak köszönhették megmenekülésüket. Az ország német megszállása után a Gestapo letartóztatta a lengyel emigráció vezetőit. Koncentrációs tábor és kivégzés várt rájuk. A menekültek ezrei otthagyták táboraikat, sokan közülük magyar családoknál húzták meg magukat a háború végéig.

A lengyel emigránsok magyarországi tartózkodásuk idején kiterjedt illegális munkát végeztek, ennek a tevékenységnek sok részletét mindmáig homály fedi. A konspirációs feladatok közül az összeköttetés biztosítása az ország és London között volt az egyik legfontosabb. Budapestre érkeztek titkos utasításokkal, pénzzel a futárok, innen kellett őket „átadni” Szlovákián keresztül Lengyelországba. A futárszolgálat Budapest—Tátra közötti szakaszáról nemrégiben fordulatot, népszerű könyv született. *Alfons Filar* a tátrai futárok emlékezéseinek közzétételével (Opowieści kurierów tatrzańskich) szűkebb hazája, a lengyel Tátraalja ellenállási hőseinek akart emléket állítani. A szerző bevezetőjében a Tátrán keresztül vezető út történetéből mesél epizódokat: erre jártak hajdanán a betyárok, erre tért vissza hazájába Tytus Chałubinski, a 48-as magyar szabadságharc egyik lengyel részvevője, aki később Zakopane idegenforgalmát megalapozta.

A könyv öt fejezetében az egykori futárok mondják el legizgalmasabb kalandjaikat. Megtudjuk, hogyan kerültek az ellenállási mozgalomba, milyen nehézségekkel kellett útjaikon megküzdeniük, hány halál leselkedett rájuk, hány bajtársukat veszítették el. Futárnak olyan megbízható emberek kellettek, akik úgy ismerték a Tátrát, mint saját tenyerüket, akik akár hóban-fagyban is vállalkoztak az útra. Erre a szolgálatra keresve sem lehetett volna alkalmasabb személyeket találni a góraloknál. Ezek a kemény, szálfatartású hegyi lakók, évszázadokon át büszkék voltak szabadságszeretetükre, nagy áldozatkészséggel vállalták a fasiszta hódítók elleni harcnak ezt a formáját. Utazásaik célját természetesen a legnagyobb titokban kellett tartaniuk, nem volt tanácsos mutatkozniuk a magyar csendőrök előtt, teljes illegáltságban kellett végrehajtaniuk feladatukat a fasiszta szlovák állam területén. Ha összeütközésbe kerülnek is a magyar hatóságokkal, letartóztatják is őket, sohasem azonosítják a nyilasokat és a németek más kiszolgálóit a magyar néppel, mindig emlékeznek a feljükk nyújtott segítő kézre: „A magyar lakosság körében a lengyelek nagy jóindulatra találtak, sőt nem kevés magyar részt is vett a lengyel ellenállási mozgalomban...” — emlékezik vissza egyikőjük, akit budapesti börtönéből egy őrzésére rendelt katona engedett megszökni. Magyar tájak, városok, emberek vonulnak el előttünk lengyel szemüvegen keresztül nézve. *Alfons Filar* könyve megtörtént kalandok, váratlan fordulatok mellett arról is képet ad, hogy milyennek látták Magyarországot és a magyarokat a lengyelek a második világháború idején.

„A második világháború korában a lengyel—magyar találkozásoknak külön szép fejezete — írja könyvében *Robert Nowak* — a lengyel területen működő ellenállási mozgalom és a lengyel földön állomásozó magyar katonai alakulatok kapcsolata.” Ennek a témának kisebb az irodalma; mint a magyarországi lengyel emigrációnak. Néhány évvel ezelőtt magyar nyelven látott napvilágot *Stanislaw A. Sochacki* „Fejezetek a lengyel—magyar fegyverbarátság történetéből” című munkája, melyben az együttműködés számos esetét gyűjtötte össze. További emlékezések bizonyára kiegészítik majd még ismereteinket ezekről a kapcsolatokról. Több alkalommal nyújtottak segítséget magyar katonák a lengyel partizánoknak és a polgári lakosságnak. 300-on fölül volt azoknak a magyar antifasisztáknak a száma, akik közvetlenül részt vettek a lengyel partizánmozgalomban. Nem tárták még föl teljességében a varsói fölkelés és a magyar katonai egységek kapcsolatát sem. Tény az, hogy a német hadvezetőség nem tudta használni a magyar csapatokat a lengyel fölkelők ellen. A magyarok többször átengedtek vonalaikon lengyel partizánegységeket. A német parancsnokság már azokat a német csapatokat is kijelölte, amelyeknek a magyarok átállása esetén szembe kellett volna velük szállni; végül a megbízhatatlan magyar katonai egységek kivonása mellett döntöttek.

*

Lengyelek és magyarok barátsága nem a múlté csupán. A két hasonló társadalmi berendezkedésű ország sokoldalú, egyre szélesedő együttműködése nyomán íródik a kapcsolatok újabb fejezete. 1948-ban írta alá a magyar és a lengyel kormány a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, amelyet 1968-ban újabb húsz évre meghosszabbítottak. Rendszeres kapcsolatban állnak egymással a két ország társadalmi szervezetei, kulturális intézményei, főiskolái. Szép eredményekkel dicsekedhet a „testvérvárosok” mozgalma: kapcsolatban áll egymással Budapest és Varsó, Miskolc és Katowice, Szeged és Łódz, Debrecen és Lublin, Székesfehérvár és Opole stb. Hosszasan lehetne sorolni az együttműködés számos formáját, gazdasági és kulturális területen egyaránt. Napjainkban valóban a mindennapok részévé válnak a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatok. A gazdasági integráció, a bővülő kulturális csere, a növekvő turistaforgalom mind ezt bizonyítja. Szükség van tehát egymás alaposabb megismerésére, amire lengyel barátaink — legalábbis, ami Magyarországot illeti — követendő példát szolgáltatnak.

KISS GY. CSABA